

MŰHELY

SPORT, GENDER ÉS MÉDIA: A NŐI ÉS FÉRFI SPORTOLÓK MEGJELENÍTÉSE A SAJTÓBAN

GÁL Andrea–KOVÁCS Árpád–VELENCZEI Attila

Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar
H-1123 Budapest, Alkotás u. 44.; e-mail: gala@mail.hupe.hu

Nemzeti Utánpótlás-nevelési és Sportszolgáltató Intézet (NUSI) Utánpótlás-nevelési Igazgatóság,
Kutató és Informatikai Osztály
H-1146 Budapest, Istvánmezei út 1-3.; e-mail: kovacs.arpad@nupi.hu

Nemzeti Utánpótlás-nevelési és Sportszolgáltató Intézet (NUSI) Utánpótlás-nevelési Igazgatóság,
Kutató és Informatikai Osztály
H-1146 Budapest, Istvánmezei út 1-3.; e-mail: velenczei.attila@nupi.hu

Abstract: Analysis on the media representation of male and female athletes has been a popular field of study among sport sociologists. In gender studies, the issue of sport and gender appeared on the agenda relatively late, however, the complete intertwining of mass communication and competitive sport has opened a new dimension on this field; more and more professionals have made attempts to demonstrate the differences in quality and quantity, regarding the representation of male and female sports, with the help of analyzing the content of electronic and written media products. Research results clearly indicate that here, similarly to other fields of social life, women are at a disadvantage. Their representation falls behind that of men not only in quality, but in quantity as well, which can have great influence on the public opinion about the sport of the two genders. The article presents the results of the author's PhD research, which used content analysis of the sport press based on gender, and furthermore, to explore the attitudes of top female athletes, readers and sport journalists. According to the conclusions of the study, the characteristics of gender representation are parallel to international trends; female sport is significantly under-represented in the press. Both in the case of female athletes and the readers it is true that they judge the representation of the two genders to be fairly proportionate, however, according to sport journalists, in a sports media based on financial interests, women have no opportunity for equality.

Összefoglaló: A női és férfi sportolók média általi megjelenítésének elemzése évtizedek óta népszerű vizsgálati téma a nyugati országok sportszociológusainak körében. A „gender” kutatásokban viszonylag későn jelent meg a sport és a nemek viszonyának kérdése, de a tömegkommunikációs eszközök versenysporttal való teljes összefonódása azonban új kutatási dimenziót nyitott ezen a területen; egyre több szakember tett kísérletet arra, hogy az elektro-

nikus és nyomtatott médiatermékek tartalmának elemzésével bemutassa a férfiak és nők sportjának reprezentációjában fennálló mennyiségi és minőségi eltéréseket. A kutatási eredmények egyértelműen azt jelzik, hogy itt is - csakúgy, mint a társadalmi élet számos egyéb területén - jelentős hátrányban vannak a nők. Nemcsak mennyiségében, hanem minőségében is elmarad bemutatásuk férfitársaikhoz viszonyítva, s ez nagymértékben befolyásolhatja a két nem sportjának közvélemény általi megítélését. A tanulmány annak a PhD kutatásnak az eredményeit mutatja be, melynek célja a sportsajtó tartalmának gender szempontú tartalom-elemzésén túl az élsportoló nők, az olvasók, valamint a sportújságírók véleményének feltárása volt. A vizsgálat konklúziója szerint a nemek bemutatásának jellemzői illeszkednek a nemzetközi trendbe, vagyis a nők sportja jelentősen alulreprezentált a sajtóban. Mind a sportolónők, mind az olvasók esetében igaz, hogy a valóságosnál arányosabbnak ítélik meg a nemek megjelenítésének mennyiségét, a sportzsurnaliszták véleménye szerint azonban az üzleti alapon működő sportmédiában a nőknek nincs esélye az egyenlőségre.

Keywords: gender, sport, media, media representation

Kulcsszavak: gender, sport, média, média-reprezentáció

BEVEZETÉS

A nemek problematikája a társadalmi élet számos szegmensében kiemelt fontossággal bír. Éppen ezért érdekes, hogy a sportra, mint hagyományosan patriarchális területre sokáig meglehetősen kevés figyelmet fordítottak. Ennek magyarázata éppen az lehet, hogy itt a férfifölény az idők folyamán tulajdonképpen evidenciaként volt jelen. A jelenség hátterét elsősorban azokból, a férfi identitás kialakulásának történetét feldolgozó munkákból ismerhetjük meg, melyek, ha nem is elsődleges, de mindenképpen kiemelkedő jelentőséget tulajdonítottak a sportnak a férfiasság megalkotásában és újratermelésében.

A fizikai erő, a testi szépség, a testtartás és az állóképesség –melyeket csak rendszeres testmozgás útján szerezhettek meg az egyén- már az ókori társadalmakban is nagy szerepet játszott a férfiak státuszának meghatározásában; messzire nyúlnak hát vissza e kapcsolódás gyökerei. A modern férfieszmény „pályafutása” azonban a 18. század második felében kezdődött, fogalma azóta is meghatározza a nyugati kultúrát. A férfiasságot kezdettől fogva –a manapság divatos megfogalmazással szólva- holisztikusan fogták fel; úgy gondolták, hogy a test és lélek, a külső megjelenés és a belső érték harmonikus egész képez. Ennek építőelemei már korábban megvoltak, gondoljunk csak az ún. lovagi férfierényekre – az akaraterőre, a tisztességre, a bátorságra és az igazi férfitestre. Később ezek sztereotípiává formálódtak, és egyéb jelentést is kaptak; a modern férfikép a 19. században nemzetet jelképező szimbólummá vált, mely megjelenítette a rend és haladás iránti társadalmi igényt. Ebben összekapcsolódik az erényesség a férfitesttel, melynek megacélozásában a torna alapvető eszköz volt – pl. Rudolf Obermann, az első olasz tornaszövetség megalapítója a nőiesnek nevezett puhányságtól óvta fiait a sportmozgással.

Angliában inkább a csapatsportokban fedezték fel a férfiasság tökéletesítésének útját. Az 1850-es évektől egyre inkább a szervezett sportolás lett a férfieszmény alakító-

ja, itt a test edzéséhez hozzákapcsolódott az igazság eszménye és a fair play szelleme. A bentlakásos elit iskolák udvarain csak a fiúk játszották a játékokat – „ifjú keresztény gentleman”, vagyis férfiszépség és jellem készült ott (Mosse 2001). A modern, támadó jellegű sportok, mint a futball, a rugby vagy a jégkorong – melyek a patriarchalizmus extrém formáinak tekinthetők harci jellegük miatt –, ezekben az iskolákban modernizálódtak. Az írott szabályok életbe lépése ugyanis kiiktatta, vagy legalábbis csökkentette a nyílt erőszakot, s ezzel civilizálta a játékot, azonban férfias alapértékeit ettől az még nem veszítette el; a harcra való felkészítés, valamint a férfiasság „emlékezetbe vétele” továbbra is fő funkciója maradt (Dunning–Sheard 1979). Norbert Eliasnak a civilizáció történelmi folyamatáról kialakított felfogása mentén vizsgálja egy másik tanulmányában Dunning (2002) a sportnak, mint tipikusan patriarchális rendszernek a funkcióját a nemi szerepek egymáshoz való viszonyának alakulásában. Véleménye szerint a sport hagyományosan egyike a férfiaknak fenntartott területeknek, mely így színtere lehetett és lehet a férfiidentitás újratermelésének és megerősítésének. Ugyanakkor számos olyan jelenséggel találkozhatunk a modern sportban, melynek gyökerei a nők társadalmi nyilvánossága és szerepvállalása növekedésére a férfiak sporton keresztül adott válaszában keresendők (a nőgúnyoló rögbi klubok a 19. századi Angliában, illetve a modern futball-huliganizmus jelensége). A nők sportba való belépése az 1800-as évek második felében ugyanis a férfiak világába való behatolás volt; a területvesztéskor a részükről megfogalmazott szerepelvárások, sportoló nőkre és férfiakra vonatkozó normák pedig magyarázatot adhatnak a nőkkel szemben ma is tapasztalható rejtett diszkriminációra. A sport kapcsán ugyanis nem másról volt szó, mint a nemi szerepek újrafogalmazásáról; a „nőiességhez” és a „férfiassághoz” kapcsolódó tulajdonságok, értékek és normák átcsoportosításáról. Kihívás, változtatási kényszer előtt álltak a férfiak: nem csak a nőkre, hanem saját, a férfi identitásra vonatkozó szerepfelfogásukat is átalakításra szorult, mert a maszkulinitás és a feminitás egymást kölcsönösen meghatározó fogalmi konstrukció (Bodnár 2003).

A modern sport hőskorában az arisztokrácia és a színészvilág kivételével alig találkoztunk aktív női sportolókkal, számukra leginkább a passzív nézői szerep jutott. A feminista mozgalmak keretein belül hangjukat hallató nők is elsősorban a szellemi emancipációra helyezték a hangsúlyt, a sportot, mint a nőt többek között a családtól is elvonó tevékenységet, nem támogatták. Bodnár elemzésében még egy érdekes magyarázattal találkozhatunk a nők versenyzéstől való távoldartásával kapcsolatban: a nők nyilvános részvétele, és teljesítménye nemcsak hogy elismerést válthatott volna ki, hanem ezen felül – a férfiak számára nemkívánatos – követhető mintát jelenthetett volna a többi nő számára. Míg korábban a sport a feministák szerint is férfias tevékenységnek számított, az idő előrehaladtával a testmozgás megítélése elsősorban esztétikai és egészségügyi szempontok miatt sokat javult. Annak ellenére azonban, hogy már az 1900-as párizsi játékoktól kezdve vannak az olimpiákon női résztvevők, és a merev nőisport-ellenes etikett engedett valamit, a versenysporttól való távolságtartás sokáig megmaradt. Tulajdonképpen a XI. Berliini Olimpiai Játékok esetében beszélhetünk már komplett női versenyprogramról (Quintillan 2000).

A modern sport szerepét a férfihegemónia konzerválásában egészen az 1980-as évekig csak néhány feminista szerző kérdőjelezte meg, s mivel őket is elsősorban a sport területén meglévő diszkrimináció érdekelte, nem próbálták meg elméletileg tisztázni a sportban, illetve a sporton keresztül érvényesülő férfiuralom formáit, valamint

annak változásait (Dunning 2002). Birrell és Theberg (1989) is rámutat arra, hogy bár a két nem hatalmi viszonyának kulturális, és nem biológiai eredete van, a sport mégis a nők gyengébb fizikai felépítését és erejét kihangsúlyozva a nemi sztereotipizálás során a férfiak társadalmi felsőbbrendűségének eszméjét konstruálja és legitimizálja. A férfiak erőfölényének hangsúlyozása így a nők sportra való alkalmatlanságára is utal. Eszerint a sportolás a „férfiasság utolsó bástyája”, mellyel a férfiak fenntartják a status quo-t. Talán sokak számára meglepő, hogy a „sport feministák” között egyre nőtt a férfiak száma, akik hasonló véleménnyel bírnak (Messner–Sabo 1989). A sportoló nők tehát bizonyos szempontból „ellenállók”-nak is tekinthetők, mintegy megzavarni akarván a férfiak felsőbbrendűségének logikáját. Ez viszont a férfiasság mítoszának fenyegetettségét jelenti, hiszen ha a nők egy jellegzetesen férfiasnak tartott tevékenységet kezdenek el művelni, akkor az elveszti kizárólagos férfias vonását. A megoldás a férfiasság–nőiesség dichotómia megszüntetése, s a viszony újradefiniálása lehetne (Hayes 2002). Erre azért van meg a lehetőségünk, mert a társadalmi nem tartalmát értelemszerűen a társadalom, vagyis mi magunk konstruáljuk. A nőiesség és a férfiasság megnyilvánulási formái a sportban sem egyetemes érvényűek és változatlanok, hanem történetileg és kulturálisan is meghatározottak, tehát kutatásuk a jelenkori fejlett civilizációkban mindenképpen indokolt (Hadas 2003).

TÁRSADALMI NEM ÉS SPORTMÉDIA

A tömegkommunikációs eszközök egyre több és nagyobb mennyiségű információt juttatnak el egyre szélesebb közönséghez, így a modern társadalmi élet fontos szereplőiként konzerválják, továbbítják, illetve önmaguk is alakítják a fennálló normákat és értékeket. Valójában a médiát vizsgáló tanulmányok egyik legfőbb feltételezése szerint azt, hogy a társadalom tagjai miképpen értékelik saját magukat, illetve mások hogyan tekintenek rájuk és kezelik őket, nagymértékben a média általi reprezentációjuk határozza meg (Dyer 1993). Az identitások kialakulásában is erős a média szerepe, hiszen onnan érkezik az ezekhez kapcsolódó normák és értékek jelentős része (Snow 1983). A nemi identitást tekintve is ez a helyzet; a nemek ábrázolása a különböző médiatermékekben irányjelzőként működik a férfiak és nők számára a megfelelő viselkedésformák elsajátításához. Ebben az esetben nemcsak a saját nemünkre vonatkozó mintákat kapunk, hanem egyben az ellenkező nemre jellemző összképet is eléink vetíti a centrális pozícióban lévő média (Vigorito 1998). Margit (2002) szerint a tömegkommunikáció azért fontos területe a nemi identitás alakulásának, mert a különböző érdekcsoportok definíciói, ideológiái itt ütköznek össze, s itt kódolják azokat a szövegeket, melyek sokak identitását a későbbiekben meghatározhatják.

Érdekes, hogy míg a szakemberek tulajdonképpen csak az utóbbi évtizedekben kezdtek a maszkulinitás média általi megjelenítésének vizsgálatára fókuszálni, addig a feminitás társadalmi konstrukciója már azt megelőzően is a kutatások középpontjába került. Ez arra utalhat, hogy a férfiasságot, és annak privilegizált helyzetét mintegy ab ovo természetesnek vették. Goffman 1976-os, úttörő jellegű tanulmányában különböző magazinok hirdetéseit és ezek fotóit vizsgálva megállapította, hogy a nemek ábrázolása jelentős üzeneteket közvetít az aktuális, nemi identitást meghatározó normákról és értékekről. Még erősebb lehet a televízió és az Internet hatása, hiszen a fogyasztói

kultúra egyre inkább vizuális jellegű, így a képernyőkön látottak meghatározzák az egyes fogalmakkal kapcsolatos koncepcióinkat.

A média fokozhatja, illetve tompíthatja a nemekkel kapcsolatos sztereotípiákat és előítéleteket, s nemcsak a bemutatás módjával, hanem már eleve azzal is, hogy milyen mértékben szerepelteti a férfiakat és nőket termékeiben. Az alulreprezentáltság azt az érzést közvetíti a társadalom felé, hogy az a nem alsóbbrendű a másikhoz képest, a jelentős felülreprezentáltság pedig éppen ennek ellenkezőjét sugallhatja. Nem véletlen tehát, hogy számos feminista kutató foglalkozott a médiának a nemi különbségek nemi hierarchiává konstruálásában betöltött szerepével. Az eredetileg korlátozott kérdéskör – a nők alulreprezentáltsága a médiában, a sztereotipizálás és a nemi szerepek szerinti szocializáció – a feminista médiakutatásban már új nézőpontokkal is bővült; ma többek között arra keresi a választ, hogy miképpen kódolják a médiaszövegek a társadalmilag meghatározott nem diskurzusait, hogy miként használják és értelmezik a közönségsoportok a gender vonatkozású médiaszövegeket, és hogy a közönségfogadtatás hogyan járul hozzá a társadalmi nem felépítéséhez az egyéni identitás szintjén (Mc Quail 2003).

A sportmédia jelentős szerepet játszik a társadalmi nem koncepciójának alakulásában; Hargreaves (1994) szerint „a test jelentős dolog a nemi különbségekben, és a nemi különbségek ideológiája a média védjegye”. Hall *Feminism and Sporting Bodies* (1996) című könyvében csatlakozik ehhez a véleményhez; a nemi különbségek promóciójának legszemléletesebb és leghatásosabb helye szerinte is a média, és ott is kiemelkedő szerepe van a sportmédiának. A férfiak a versenyeken gyorsabban futnak, messzebbre és magasabbra ugranak, távolabbra dobznak és vetnek – mi lehetne ennél egyértelműbb bizonyítéka felsőbbrendűségüknek? Mégis, a média ezt a maga eszközeivel még inkább fokozza, nem véletlen tehát, hogy mára a kutatások nagy része kódok „feltörésére” irányul, amelyen keresztül a női sport alsóbbrendűségének ábrázolása folyik. A női és férfi sport médiareprezentációjának vizsgálata során a kutatók elsősorban kvantitatív illetve kvalitatív tartalomelemzésekkel próbálják feltárni azokat a dimenziókat, amelyek segítségével lehetővé válik a sport és a média viszonyának gender szempontú elemzése. Ezek tárgyai leginkább sajtótermékek, de igen népszerű az elektronikus média – leginkább a televízió - sporttartalmú műsorainak elemzése is.

A kritikai elemzések szerzői számos tekintetben azonos eredményekre jutottak a vizsgálatok során; ezek egyértelműen azt jelzik, hogy a sport férfidominanciájának szemléletét a tömegkommunikációs eszközökön keresztül is közvetítik a társadalom felé. A kvantitatív kutatások, melyek a női illetve férfi sport média általi reprezentációjának mennyiségét hasonlították össze a sportsajtóban, egyöntetűen azt mutatták ki, hogy a női sport megjelenítésének mennyisége messze elmarad a férfiak sportjától (Bryant 1980; Brown 1994; Theberg–Cronk 1986; Menzies 1989; Crossman et al. 1994; Fasting–Tangen 1983; Valgeirsson–Snyder 1986; Mathesen–Flatten 1996; Lumpkin–Williams 1991; Harris–Clayton 2002).

Az elektronikus média, ezen belül a televíziós sportesemények, híradások vizsgálata a női sportolók szemszögéből nézve talán még rosszabb eredményeket hozott (Duncan–Messner 1994; Toohey 1997; Pringle–Gordon 1995; Han 2003). Bernstein (2002) egyenesen a nők sportjának „szimbolikus megsemmisítésé”-ről beszél abban a tanulmányában, amelyben a mindennapos sporttudósításokat elemzi több kutatási

eredmény figyelembevételével. Ugyanakkor Wensing és Bruce (2003), akik a nemek nyomtatott média általi megjelenítését vizsgálták a 2000. évi olimpiai játékok alatt, Bernsteinhez hasonlóan arra az eredményre jutottak, hogy a nagy nemzetközi versenyek időszakában a nők reprezentációjának aránya és minősége lényegesen javul a férfiakéhoz képest. A legjobb példa erre valóban az olimpiai két hete, amikor a kutatások szerint ez az arány akár ki is egyenlítődhét. Szabó (2001) 1998 és 2000 között folyó kutatási programjában a brit sportolók és sportolónők társadalmi státuszát vizsgálta médiamegjelenítésükön keresztül. A kvantitatív elemzés a sajtóra és a televízióra is kiterjedt, és mindkét tömegkommunikációs csatorna esetén azt találta, hogy a nemek reprezentációja egyenlőtlen; a személyiségre és ezáltal a társadalomra pozitívan ható sport és a testmozgás bemutatása és népszerűsítése főleg a férfiak sportján keresztül történik. Daddario (1994) vizsgálatában az 1992-es, Albertville-i téli olimpia időszaka alatt elemezte a női sportolók televízió általi ábrázolását. A kvalitatív szempontú analízis egyike azoknak a munkáknak, amelyek azt jelzik, hogy a női sport megjelenítése minőségében is elmarad a férfiak sportjának reprezentációjától. Hozzá hasonlóan Hayes (2002) a sportsajtó vizsgálata során jellegzetességeként rámutatott, hogy a női sportolók ábrázolása során a média gyakran a versenyző attraktivitására fókuszál, szemben a férfi sportolók jellemzésével, ahol a sportképességek kihangsúlyozása van a középpontban. A sportolói kvalitásokra, a tehetségre és eredményességre kevésbé utalnak a női sportolók esetén a médiákban, sokkal gyakoribb viszont a női versenyzők külső tulajdonságaira, érzelmeire, nőiességére való célzás. A nemzetközi szakirodalomban „Kurnyikova-szindróma”-ként is emlegetett jelenségnek nem véletlenül lett az orosz származású -időközben az aktív teniszből visszavonult- sportolónő a névadója; annak ellenére ugyanis, hogy Anna Kurnyikova sosem nyert Grand Slam versenyt, látványosan uralta a sportmédiát. A rendkívül csinos versenyzőt tartották a nőiesség megtestesítőjének, aki a még akkor is többet szerepelt társainál a lapokban, amikor sérülés miatt nem indult el az adott versenyen (Harris–Clayton 2002).

Az amerikai CBS csatorna olimpiai közvetítései során azokat a média-stratégiákat használta, amelyekkel marginalizálja a női sportolókat, fenntartva ezzel a sport férfi hegemoniáját (annak ellenére volt ez jellemző, hogy az Egyesült Államok 5 aranyérmének mindegyikét női versenyző szerezte!). Ilyen többek között a sikeres női sportolók „lány”-ként, „kislány”-ként való említése, esetleg csak a keresztnévén való szólítása, melyet Elueze és Jones (1998) a női sportolók trivializálásaként értelmez. A szexista (a nők külső megjelenését, attraktivitását kiemelő, ezzel szemben a férfiaknál a teljesítményt hangsúlyozó) szóhasználat és fotók, a nők szexuális vágy tárgyaként való megjelenítése is egyike az említett stratégiáknak (Bachmann 1998). Duncan és társai (1990) azt tapasztalták, hogy a sportoló nőkről számos esetben olyan fotók készülnek, amelyek egy soft-core kategóriájú pornográf magazinban is megjelenhetnének. A női sportolók média általi ábrázolásának színvonalát talán az ausztrál *Inside Sport* magazin tartalmát vizsgáló Lenskyj (1998) illetve a legkeményebb kritikával; véleménye szerint a lap a nemek közötti egyensúly érzetét a férfiak sportjának és a nők, sportolónők testének bemutatásával teremti meg. De a szerkesztők „figyelmessége” másra is kiterjed: a címlap, vagy a magazin közepén lévő dupla lap – amelyen jellemzően női bájakkal átlagon felül ellátott hölgy fotója látható – anélkül szakítható ki a lapból, hogy az a férfiak sportjáról szóló cikkeket veszélyeztetné. Pirinen (1997) ugyanakkor kutatásában arra mutatott rá, hogy azokat a női versenyzőket, akik hagyo-

mányos férfi sportágakban (rúdugrás, ökölvívás, hármasugrás) elsőként versenyeznek, a média sokszor nevetségesnek ábrázolja, és mint nő, a sportágra alkalmatlannak festi le. Más esetekben a női versenyzőket olyan kontextusban mutatják, amely nem a sporttevékenységhez kapcsolódik, mint pl. a családi helyzet, magánéleti titkok vagy botrányok, stb. Ezzel mintegy kihangsúlyozza a média, hogy a nők életében a sport mindenképpen legfeljebb másodrangú tevékenység. Eitzen és Baca Zinn (1989) szerint ezt a mechanizmust a női sportolók „sportolótlanítása”-ként lehetne interpretálni. Szintén jellemző, hogy a társadalom jobban elfogadja azokat a sportolónőket, akik nőiesnek tartott sportágakban szerepelnek, míg sok esetben trivializálja azok teljesítményét, akik a hagyományos női szerep tradícióival szembeszállva egy férfiasnak tartott sportágban versenyeznek.

A hazai kutatások száma a nemzetközínél jóval szerényebbnek mindható. Molnár (1998) négy hazai újság (*Magyar Hírlap, Népszabadság, Mai Nap, Dunántúli Napló*) sportrovatát elemezte, s eredményei szerint a cikkekben megjelenő sportágak típusa már eleve előrevetíti a nemek megjelenítésének arányát. A labdarúgásról szóló írások az összes sporthír átlag 48%-át adták, de az 1603 cikkből mindössze egy foglalkozott női focival. A cikkek terjedelmét, illetve a fotók számát tekintve is messze felülreprezentáltak a férfiak, annak ellenére, hogy a nemzetközi szakirodalom szerint utóbbiban jellemzően nagyobb teret kapnak a reprezentatív külsővel rendelkező női sportolók.

Margit Patrícia (2002) empirikus vizsgálatában arra a kérdésre kereste a választ, hogy a nemzetközi állapothoz képest milyen nőkkel kapcsolatos jelentések cirkulálnak a magyar napilapokban és milyen a nők reprezentációja a sajtóban. A hagyományos tartalomelemzés mellett kutatásában a kódolás folyamatát is vizsgálta: a nők megjelenésével kapcsolatos újságírói gyakorlatot, a „gyártási folyamatot”, a szabályozást és az újságírók-szerkesztők nemi identitását. Emellett elemezte a dekódolásnak a nők médiahasználati szokásaiban megnyilvánuló módoszatait is. Kutatása konklúziójaként megállapítja, hogy a nők médiareprezentációja torzít, nem a valós társadalmi helyzetet tükrözi; a *Népszabadság* politikai, gazdasági, kulturális rovatában még olyan témák tárgyalásánál sem egyenlítődik ki a reprezentáció a két nem között, amely területen egyébként azonos a férfiak és a nők részvétele a mindennapi életben. A „Sport” rovatban a kutatás szerint a nők szempontjából legrosszabb a helyzet; a nők látványosan alulmaradnak a médiareprezentáció szempontjából.

Az IGEN (Igazságosság és Esélyegyenlőség a Nemek Között Egyesület) a Global Media Monitoring Project résztvevőjeként 2005 februárjában egy nap hírjelentéseit vizsgálta különböző hazai médiumokban.¹ A kutatás eredménye lesújtó képet mutatott: az átlagosnak mondható hétköznapi média-keresztmetszete szerint a hírekben megjelenő híralanyok között a nők aránya csak 12% volt a férfiak 88%-os arányához képest. Az elemzésben a legnagyobb példányszámban eladott politikai napilap, a *Népszabadság* sportrovatát és sport napilapunkat is görcső alá vették; eredményeik szerint a sportról szóló hírekben szinte elenyésző számban szerepelnek nők (4%), ezeket a híreket egyértelműen a jellegzetesen férfi sportágak, illetve a férfi sportolók (96%) dominálják.

¹ Lásd: <http://www.globalmediamonitoring.org>.

A KUTATÁS LEÍRÁSA

Empirikus kutatásunk célja az volt, hogy feltárja a nemek sportmédia általi reprezentációjának jellemzőit, valamint azt, hogy a nemzetközi állapotokhoz képest hazánkban milyen specifikumokat mutat a sportoló férfiak és nők sportsajtó általi bemutatása. A vizsgálat során a reprezentáció mennyiségi mutatóin kívül annak egyéb meghatározóit is igyekeztünk feltárni – így a gyártási folyamatot, az újságírók nemi identitását, és a fogyasztási szokásokat is, mert úgy véltük, így kaphatunk csak pontos képet a terület sajátosságairól. A kutatás az eddigi nemzetközi gyakorlathoz képest egy novummal egészült ki, ugyanis az élsportoló nők nyomtatott sportmédiáról alkotott véleményét is vizsgálat tárgyává tettük. Elsősorban a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Hogyan alakul a női illetve férfi sporttal/sportolóval foglalkozó összes cikkek és fotók aránya a napilapokban, és volt-e ebben változás az olimpiai tudósítások esetében?
- Milyen különbségeket találunk a hagyományos politikai napilapok és a bulvárnapi lap tartalomelemzési adatai között?
- Hogyan vélekednek az élsportolóknak a nemek sportsajtóban történő megjelenítéséről és milyen tényezőket tartanak meghatározónak média általi reprezentációjukban?
- Milyen vélemény fogalmazódik meg az olvasókban a nemek sportsajtó általi bemutatásával kapcsolatban?
- Milyen szerepet játszik a sportoló/k neme a sportrovatok hírszelekciójában és hogyan befolyásolja a sportújságírók munkáját a nemi szerepekről alkotott véleményük?

Előzetesen azt feltételeztük, hogy a női sportolók alulreprezentáltak férfitársaikhoz képest a sportsajtóban, de úgy gondoltuk, hogy az olimpiai tudósításokban a női és férfi sport reprezentációja kiegyenlítődik. Emellett azt vártuk, hogy a női élsportolók sportsajtó általi megjelenítésük arányát jobbnak ítélik a valóságnál, csakúgy, mint az olvasók. Hipotézisünk a sportújságírók véleményével kapcsolatosan az volt, hogy a férfiak által uralt sportszerkesztőségben a női sport a férfiak sportjához viszonyított negatívabb megítélése befolyásolja a hírszelekciót.

Kutatásunk módszereink megválasztása során igyekeztünk a kvantitatív és a kvalitatív technikákat ötvözni. Tartalomelemzést végeztünk három, országos terjesztésű hazai napilapon, melyek közül kettő hagyományos politikai napilap (*Népszabadság*, *Magyar Nemzet*), egy pedig bulvár napilap (*Blikk*). Ezek címlapjának, illetve sportrovatának cikkei és fotói alkották kutatásunkban a megfigyelési egységeket. A vizsgált időszak a 2004. és 2005. években az augusztus 7. és szeptember 5. közötti négy hét volt. A cikkek és fotók elemzéséhez (kódolásához) a nemzetközi összehasonlító elemzés kódkategóriáit használtuk.²

² A kutatással Gál Andrea csatlakozott a *Global Women in the Sports Media* elnevezésű nemzetközi projekthez, melyben a sportolók média általi megjelenítését vizsgálták a 2004-es athéni olimpiai játékok időszakában.

A két év összesen nyolc hete alatt 2637 sporttal kapcsolatos cikket vizsgáltunk meg, ez volt a teljes minta elemszáma ($n=2637$). Az adatfeldolgozás SPSS 13.0 szoftverrel történt.

Az olvasók véleményének feltárására kérdőíves felmérést végeztünk a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán a 2006-os év második felében. A 401 fős ($N=401$) mintán elvégzett survey vizsgálat a TF-es hallgatókra, mint alapsokaságra nézve nem tekinthető reprezentatívnak. A 27 kérdésből álló önkitöltős kérdőívet az egyetem különböző szakjain tanuló, nappali (124) és levelező (277) szakos női (178) és férfi (223) hallgatói között osztottunk ki, az adatok feldolgozása SPSS 13.0. szoftverrel történt. A leíró statisztikák elkészítését követően a hipotézisek igazolására kétmintás (független) t-próbát, Pearson-féle korrelációs tesztet, illetve faktoranalízist alkalmaztunk. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a válaszadók TF-es hallgatói státuszukból adódóan sportszerető, és a sportot az átlagnál jobban ismerő nők és férfiak, mely tény az eredmények értékelésénél is figyelembe kell venni.

Az élsportoló nők ($N=34$), valamint az újságírók ($N=7$) véleményének feltárására 2006-ban, illetve 2007-ben ún. félstrukturált interjúkat készítettünk. Az élsportoló hölgyek mintájába kézilabdázók, vízilabdázók, kajak-kenusok, sportlövők, vívók, úszók, röplabdázók, asztaliteniszezők, tornászok, súlyemelők, teniszezők, illetve kosárlabdázó és cselgáncsozó került. Az újságírók (5 férfi, 2 nő) mintáját a vizsgált újságok sportrovatánál dolgozó két-két sportújságíró, illetve egy olyan kollégájuk alkotta, aki jelenleg rovatvezető-helyettesként dolgozik egy szórakoztató napilapnál.

Elméleti keretek

Kutatásunk elméleti kereteként a már említett, Margit Patrícia (2002) által végzett vizsgálatához hasonlóan Stuart Hall (1997) kultúra-körforgás teóriáját használtuk, mely szerint a jelentések előállításának öt fázisa van: a reprezentáció, a szabályozás, az identitás, a gyártás és a fogyasztás, melyek kölcsönhatásban állnak egymással. Reprezentáció alatt a jelentések nyelven keresztül használatát és cirkulációját, valamint a nyelvet, mint a reprezentáció rendszerét, és mint diskurzust értjük. A szabályozás a kormányzati politikát és szabályozást, az uralkodó minták rendjének meghatározást és reprodukcióját, illetve a kultúrpolitika és a különböző jelentésekért, értékekért és identitásformákért folytatott harcot jelenti. Az identitás az egyént a társadalomhoz kapcsolja és meghatározza abban elfoglalt helyét „forrásai” az egyén nemzeti hovatartozása, rétegződésbeli helyzete, neme, szexuális irányultsága. A gyártás a kulturális jelenségek, termékek előállítását foglalja magába, míg a fogyasztás olyan aktív folyamat, amely a posztmodern korban tulajdonképpen hozzátartozik identitásunk megkonstruálásához: „azzá válunk, amit fogyasztunk”. A társadalmi nemmel kapcsolatos konstrukciók a sportmédiában is alakulnak és cirkulálnak, sőt a test vizuális ábrázolásának, valamint a teljesítmény értékelésének nagyobb gyakorisága révén jelentősen hozzájárulnak ahhoz. Úgy gondoltuk tehát, hogy vizsgálatához a kultúra-körforgás elmélet megfelelő teoretikus hátteret biztosíthat.

Eredmények

Kutatásunk eredményeit az elméleti keretként használt kultúra-körforgás modell öt tényezőjének mentén ismertetjük. Az elemzés tulajdonképpen az öt komponens bármelyikével kezdhető; miután úgy véljük, hogy csak a fogyasztása révén játszhat bármely médiatermék szerepet a jelentések alakításában, az eredmények ismertetésének sorrendjében ez a tényező kap prioritást. Ezt követően bemutatjuk a nők és férfiak sportsajtó általi reprezentációjával, az azt meghatározó szabályozással és gyártással, valamint a sportújságírók és az élsportolók nők nemi identitásával kapcsolatosan feltárt jellemzőket is.

Fogyasztás

Az olvasók körében végzett survey vizsgálat egyes kérdései az újságolvasási szokásokkal kapcsolatos alapinformációk megszerzésére szolgáltak, melyekből képet kaptunk arról, hogy a válaszadók milyen mértékben tájékozódnak a sportvilág eseményeiről a tartalomelemzésbe bevont lapokból. Az adatok azt jelezték, hogy a válaszadók napilapot többen és jellemzően nagyobb rendszerességgel olvasnak, mint bulvárújságot. Az olvasási szokásokat illetően a nemek tekintetében a statisztikai elemzés szignifikáns eltérést nem jelzett.

A sportolónők rendkívül alacsony hányada említette, hogy hagyományos politikai napilapot olvasna; ha mégis, azt is rendszertelenül. A bulvárlapot már többen lapozgatják, de a megítélése nagymértékben hasonlított az egyébként a tartalomelemzés alá nem került, de az interjúk során mégis többször emlegetett sport napilaphoz, a *Nemzeti Sporthoz*:

„Én a megyei lap mellett szoktam néha Blikket olvasni, ott elég sok a sport, de annak is a jelentős része foci, meg inkább a divatsportágakról írnak.” (cselgáncsozó)

A lapokat többen nem nyomtatott, hanem elektronikus formában, az Interneten figyelik, a vidéken élő sportolónők pedig arról is beszámoltak az interjúk során, hogy rendszeresen olvassák a megyei vagy egyéb regionális napilapot; ezekben az újságokban ugyanis sokkal gyakrabban írnak róluk, mint az országos terjesztésű lapokban.

„Főképp a megyei vagy a városi lapban szerepelünk, az országos lapokban nagyon ritkán, akkor is röviden, ezért nem fogom megvenni az újságot... a Blikkben meg még sosem volt torna.” (tornász)

Számunkra az a kérdés volt különösen érdekes, hogy vajon az elemzett napilapok sportrovatát a sportújságírók és a női sportolók szerint milyen arányban olvassák a nők és a férfiak. A válaszok meglehetősen egyöntetű véleményeket tükröztek:

„Hát egészséges férfiember elolvassa a sportrovatot, tehát szerintem 100-ból 80, a nőknél ez körülbelül fordítva van.” (a Magyar Nemzet újságírója).

A *Népszabadság* egyik kollégája hosszabban is megindokolta véleményét.

„A TV-ben is és az írott sajtóban is a legnagyobb különbség a férfi-női nézők és olvasók között a sportban van; a nők sehol nem olyan elutasítók, sem a gazdaságban, sem a politikában, mint a sportban.”

A sportolónők is úgy gondolják, hogy a sporthírek nyomon követése elsősorban a férfiakra jellemző, a nemek arányát ezért az újságírókhoz hasonlóan jelölték meg.

„Szerintem csak az a nő olvas a sportról, akinek köze van vagy volt valamelyik sportághoz. Úgy gondolom, a többiek nem érdekli, lehet, hogy a TV-ben esetleg megnézi, de hogy el is olvassa...?” (röplabda játékos)

„A nagy különbséget az okozza, hogy a férfiaknál még az is érdeklődik a sport iránt, aki nem sportolt, a nőknél viszont ez nem így van.” (kézilabdázó)

Hogy valójában mennyit írnak a férfiokról és nőkről, arról a napilapok tartalom-elemzésének adatai szolgáltak pontos információkkal.

Reprezentáció

A női és férfi sport média általi megjelenítésének kvantitatív jellemzéséhez összesen 2637 sporttartalmú cikket vizsgáltunk meg. A legnagyobb mennyiségben a *Blikk* ír a sportról, a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet* ettől jócskán elmarad; a két hagyományos napilap megközelítőleg azonos mértékben tudósít az eseményekről, sportolókról (1. táblázat).

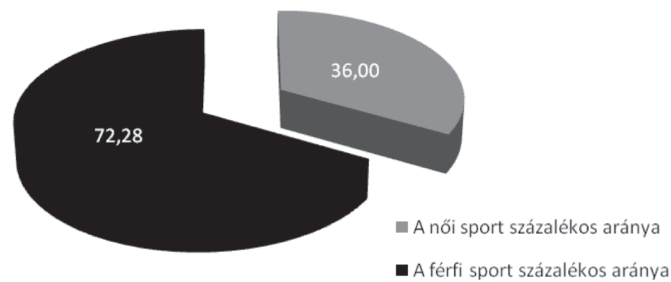
1. táblázat A feldolgozott cikkek évenként és napilaponként

Mely újságban található a cikk?		2004	2005	Összesen
<i>Népszabadság</i>	N=	389	298	687
	%	26,37	25,65	26,05
<i>Magyar Nemzet</i>	N=	424	294	718
	%	28,75	25,30	27,23
<i>Blikk</i>	N=	662	570	1232
	%	44,88	49,05	46,72
Összesen	N=	1475	1162	2637
	%	100,00	100,00	100,00

A kérdőíves kutatás eredményei szerint nemcsak a hagyományos lapok, hanem a bulvárnapi lap sportrovatának terjedelmét is kevesli a vizsgált olvasóközönség 69,8%-a, melyben feltehetően közrejátszik a válaszadók sportorientációja.

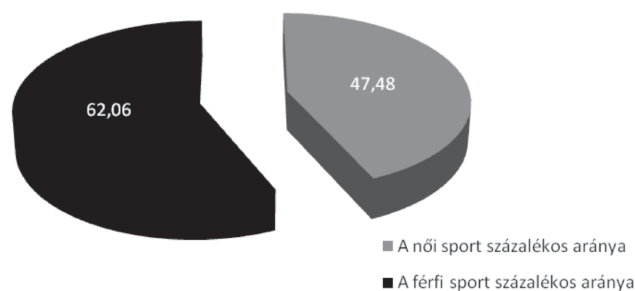
2004-ben, az olimpia időszakában a játékokról szóló cikkek domináltak, míg a nemzeti és regionális szintű versenyek a tudósításokban háttérbe szorultak. A 2005-ös adatok szerint az olimpiai tudósítások helyére elsősorban a nemzetközi illetve nemzeti versenyek léptek, míg - országos terjesztésű napilap esetében nem meglepő módon - regionális viadalokról egyáltalán nem adtak hírt.

A kérdőíves felmérés során kutatási témánk szempontjából különleges jelentőséggel bírt az a kérdés, hogy vajon az olvasók milyenek ítélik a napilapokban a női és férfi sport reprezentációjának arányát. Először arra voltunk kíváncsiak, hogy miképpen vélekednek erről a hagyományos közéleti lapok kapcsán. (Azt kértük, hogy a teljes sportrovatot 100%-nak véve jelöljék az arányokat; de, ahogy a diagram jelzi, volt olyan válaszadó, akinél a két arány összege nem ennyi volt). Az eredmények azt mutatták, hogy az olvasók véleménye szerint a nők jelentősen alulreprezentáltak a politikai napilapokban; míg a nők a sportrovat egy-, a férfiak annak kétharmadában szerepelnek (1. ábra).

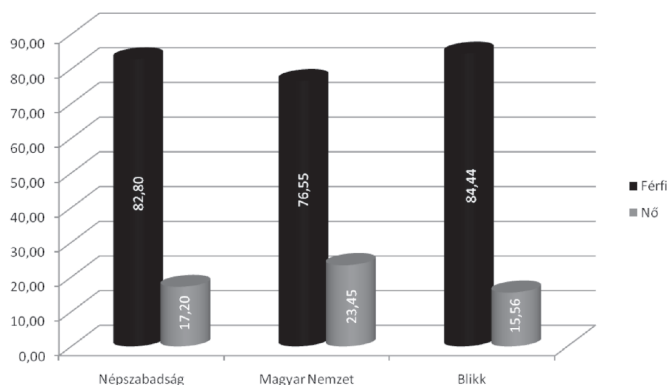
1. ábra A válaszadók véleménye szerint a férfi - női sport százalékos aránya hagyományos lapokban (középérték)

A bulvárlapban a nemek reprezentációját a nők szempontjából jobbnak ítélték meg a megkérdezettek, véleményük szerint azonban a férfiak felülreprezentáltsága itt is jellemző (2. ábra).

2. ábra A férfi - női sport százalékos aránya bulvár lapokban az olvasók megítélése szerint (középérték)

Tartalomelemzésünk adatai részben igazolták, részben viszont megcáfolták az olvasók véleményét. Az összes, adott újságban megjelenő cikk számához viszonyítva a legtöbb nőkről szóló cikk a *Magyar Nemzet*-ben (23,45%), majd a *Népszabadság*-ban (17,20%), a legkevesebb a *Blikk*-ben (15,56%) jelent meg (3. ábra). Megvizsgáltuk, van-e összefüggés abban a tekintetben, hogy mely újság milyen arányban közöl a férfiakról, illetve a nőkről cikket vagy képet. A chi-négyzet próba szignifikáns eredményt hozott ($\chi^2=14,271$, $df=2$, $p<0,001$.), az újságok között tehát különbség van a nőkről, illetve a férfiakról szóló cikkek számában.

3. ábra A közölt sportcikkek száma (db) napilaponként a nem függvényében

A megkérdezetteknek igazuk volt tehát, amikor felülreprezentáltak ítélték a férfi sportolók megjelenítését. Mindkét újságtípus esetén túlbecsülték azonban a nők megjelenítésének arányát, és ebben a kérdésben a *Blikk* esetén tévedtek a leginkább; a bulvárlapban találtuk ugyanis a legnagyobb különbséget a férfiak és nők ábrázolásának egymáshoz viszonyított mértékében.

Kíváncsiak voltunk olyan összefüggésekre is, hogy az olvasó neme, életkora és gazdasági aktivitása (ti. hogy nappali illetve levelező szakos hallgató) miképp befolyásolja a nemek reprezentációjának megítélését. A statisztikai próbák nem mutattak szignifikáns eltérést a férfiak és nők véleménye között, ugyanakkor az életkor előrehaladtával romlik a női sportolók férfiakhoz viszonyított reprezentációjának megítélése. Meg kell azonban jegyezni, hogy a korrelációs érték kicsinek mutatkozott, így csak igen gyenge kapcsolatról beszélhetünk.

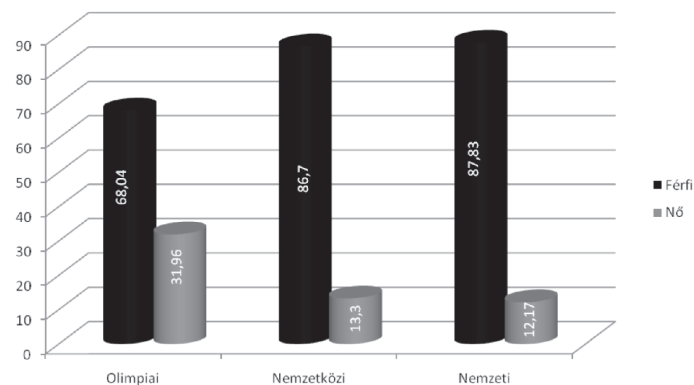
A bulvárlapok női cikkeinek aránya és az olvasó életkora közötti változók esetében a teszt hasonló eredményt hozott: negatív összefüggés van az életkor és a százalék között (az életkor előrehaladtával csökken a női cikkek arányának megítélése).

A gazdasági aktivitás – vagyis a nappali illetve levelező egyetemi státusz – befolyásoló hatásának mérésére szintén t-próbát alkalmaztunk, és nem találtunk összefüggést a különböző tagozatra járók véleménye között.

Az újságcikkek tartalmának kvalitatív elemzése során kiderült, hogy változik a nők és a férfiak sportjáról szóló cikkek aránya az olimpiai tudósítások esetén. A két évben összesítve megnéztük, hogy mely versenyekről milyen arányban közölnek a nem sze-

rinti megoszlásában cikkeket. A chi-négyzet értéke=96,626, $df=2$, $p<0,001$, az eredmény szignifikáns, tehát az olimpiai versenyekről szóló cikkeken hangsúlyosabban jelen vannak a hölgyek, mint a másik két típus esetében (4. ábra).

Természetesen a sportolónőket és a sportújságírókat is megkértük arra, hogy próbálják meghatározni a két nem megjelenítésének arányát. Egyetlen sportolónő akadt – egyébként kézilabdázó –, aki a nőket vélte felülreprezentálnak, míg hatan egyenlőnek érezték ezt az arányt; a többség azonban a férfiak (jellemzően 70-30%-os arányú) előnyére tippelt. Akik nem látnak különbséget, azok feltehetően saját sportáguk sajtóbeli helyzetéből indultak ki.

4. ábra A megjelent cikkek aránya a különböző szintű versenyekről nemek szerint

„Nincs különbség a férfiak és nők között, mert csak az eredményesség számít, arról írnak, aki jól szerepel, az mindegy, hogy milyen nemű az illető” (úszó)

Súlyemelőnk szintén egyenlőnek ítéli meg sportágában a nemek reprezentációs viszonyát, de némiképp cinikusabb az értékelése.

„Á nem, nálunk nincs különbség a nemek között, ugyanis egyformán nem foglalkoznak velünk... És még az is egyszerre van, mert közösen rendezik a versenyeket a férfiakkal. Tulajdonképpen egy dolog tud bevinni minket a médiába, a dopping. Az elmúlt években összesen nem szerepelt annyit a súlyemelés a médiában, mint az athéni doppingügyek miatt...”

Rajtuk kívül egy fiatal vívónk és egy szintén sportkarrierje elején álló cselgáncsozónk ítélte még azonosnak a férfiak és nők médiaszereplését. Érdekes, hogy míg olimpiai bajnok sportlövőnk is egyenlőnek vélte a megjelenítés mértékét, addig a sportág másik képviselője a nők jelentős alulreprezentáltságáról beszélt.

„Elfogadott, hogy a sport, az férfidolog, a nőkről inkább akkor írnak többet, ha valami szenzáció történik, szerintem 65-35% a helyzet a férfiak javára.”

A véleménykülönbség háttérében nyilván a sportolók eredményességének eltérése látszik; értelemszerűen az olimpiai aranyérmesnek jóval több figyelmet szentelt a média, mint annak, aki nem állt dobogón. Azok, akik a férfi és női sport aránytalan bemutatására tippeltek, elsősorban abból indultak ki, hogy a labdarúgás minden sportrovatban uralja a terjedelmet. Emellett többek szerint a csapatsportágakban is van egy sorrend, ha a tudósítások rendszerességét és mennyiségét figyeljük.

„A foci és a kézilabda után rólunk írnak a legtöbbet; a vízilabdáról és a röplabdáról meg szinte semmit. Nálunk sikeresen szerepelnek a nők a nemzetközi kupákban, a férfiaknál viszont itthon több olyan meccs van, ami rangadónak tekinthető. Erről nyilván nagyobb cikkeket írnak.” (kosárlabdázó)

A női kézilabdázók valóban úgy gondolják, hogy nincsenek hátrányban a férfiakkal szemben. Ennek ellenére mindhárom megkérdezett szerint kétszer-háromszor többet írnak általában a férfiak sportjáról.

„Itt a kézilabdában a nők sikeresek, itthon sok a jó mérkőzés, magas színvonalú a bajnokság, van miről írni, úgyhogy mi nem panaszkodhatunk, sőt, egyre inkább a civil életünkbe is belemásznak...De szerintem ez más sportágban nem ennyire jellemző.”

A női kézilabda valóban hagyományos magyar sikersportág, és meglehetősen népes szurkolótáborral büszkélkedhet. A kosárlabda is felfutott az utóbbi években, nem mondható viszont ez el a női röplabdáról. Éppen ezért nem volt meglepő, hogy mindhárom válogatott röplabdás interjúalanyunk pesszimistán nyilatkozott médiaszereplésükről.

„Nálunk a férfiokról többet írnak, persze eredményesebbek is, de inkább a férfi idegenlégiósokról cikkeznek sokat, akik nem is itthon játszanak...”

Nem véletlen, hogy a férfi és női sport megjelenítésének arányát a teljes sporttudósítás terjedelmét tekintve 90 illetve 10%-ban jelölték meg.

Fontosnak tartottuk annak vizsgálatát is, hogy milyen kapcsolat van a cikk elhelyezkedése és az abban ábrázolt sportoló/k neme között. Az eredményekből ki kell emelni azt az adatot, miszerint a címdalonn szereplő sporthír 90,67%-a a férfiakhoz kapcsolódik, és csak 9,33%-a a nők sportjához. A közel tízszeres különbség azt jelzi, hogy nem könnyű a hölgyeknek az újság vevőcsalogató oldalára kerülni.

A női csapatsportok megjelenítését vizsgálva érdemes a vízilabdázást kiemelten tárgyalni. Képviselői tűntek számunkra kétségtelenül a legelkeseredettebbeknek.

„Minden tekintetben nagyon keveset írnak rólunk, akár a férfiakhoz, akár egyéb csapatsporthoz viszonyítjuk. Én ezt nem érzem igazságosnak, mert a női csapatsportok közül az utóbbi években csak mi nyertünk világbajnokságot. És nem hiszem, hogy ennyire nem érdekli az embereket... Tudom, hogy sosem fogjuk utolérni a férfiakat, akármit csinálunk, de ennyi médiatámogatással meg sem fogjuk közelíteni őket...”

A nemek reprezentációja, valamint a vízilabda kapcsán érdemes visszatérnünk a sportújságírókhoz. A szakma képviselői egyöntetűen a férfi sport médiabeli előnyét említették; a nők megjelenítésének arányát tekintve a két újságíró volt a legoptimistább, véleményük szerint a sportrovat 100%-ból átlagban „csak” 60, illetve 70% -ot kapnak a férfiak. Ennél jellemzően nagyobb aránytalanságra tippeltek a másik nem képviselői, melyek közül a legrosszabb megítélés a 85-15%-os megoszlás volt.

Talán nem meglepő, hogy egyik kérdésünknel sem jöttek akkora zavarba az újságírók, mint amikor a vízilabda került szóba.

„A női focit és a hokit el is intézhetjük, de a vízilabda, az a legnehezebb. Marha nehéz dolog tudósítani úgy egy VB-ről, hogy ott van egymás mellett egy férfi meg egy női csapat, és halálosan komolyan veszed a férfi tornát, a nőkre meg azt mondd, hogy azt csak úgy rendezik a férfi mellett. Olaszországban nagy trauma volt mindenkinek, hogy a férfiak ötödikek lettek, viszont a lányok megnyerték a VB-t, ott álltam a parton, és viaskodtam magamban, hogy Atyaisten, most tudósítoként mit lehet, meg mit kell csinálni. Mert ez az embereknek siker otthon, de ha az én belső értékrendem szerint haladok, akkor azt mondom, hogy a férfiak ötödik helyezését kell terjedelemben foglalkoznom 90%-ban, a világbajnok nőekkel meg tizedet. Mivel az újság alapvetően az olvasóért van, azt írtam, hogy mekkora siker, hogy először megnyerték, de ha létezik számomra kezelhetetlen helyzet a női sportban, akkor az a női vízilabda válogatott sikere.” (a Magyar Nemzet munkatársa)

Úgy tűnik, nehéz helyzetben van tehát a súlyemelés mellett a vízilabdázás is; de talán azt mondhatjuk, összességében mindazon sportágak, amelyek tradicionálisan férfias sportágnak számítanak. Ezt megerősítik a rovatvezető további szavai is.

„Nálunk olyan, hogy női birkózó vagy ökölvívó világbajnokság, mint esemény, nincs is. Ezek teljesen komolytalanok...”

A *Blikk* sportújságírója szerint azonban nem lehet mindig figyelmen kívül hagyni ezeket a sportágakat:

„Borzalmasok a nők férfias sportágai, hisz milyen nőiességet talál abban bárki is, hogy két nő, bocsánat a kifejezésért, esetlenül püföli egymást? De azért írunk róla, mert az eredmény mindent felülír. A női vízilabda, az más, mert az mégiscsak valamennyire népszerű, és nem említeném egy lapon a női súlyemeléssel...”

Az interjúk során meglepő hasonlóságot találtunk a vívók és az asztaliteniszezők véleménye között. Bár ezek a sportágak uniszexnek mondhatók, és kiemelkedő eredményeket értek el benne sportolónőink, mégis úgy gondolják, hogy ezt a média nem igazán „reagálja le”.

„A média nem szeret minket, keveset írnak rólunk, ha van egy kiugró eredményünk, akkor mindig azt várom, hogy másnap a címlapon leszünk, de nem... Nem vagyunk hírértékűek, mert nem vagyunk a TV-ben, és így nem is tudnak rólunk sokat. Csak az olimpia számít, olimpiai bajnoknak kell lenni, hogy foglalkozzanak veled...” (vívó)

Már korábban láttuk, hogy a női sportolók megjelenítésének „jót tesz” az olimpia, így vélekednek az asztaliteniszezők is.

„A ping-pongról mindenhol nyúlfarknyit írnak, és mivel nálunk jelenleg a női vonal eredményesebb, kár is összehasonlítani a fiúkkal. Ahogy az olimpia közeledik, úgy foglalkoznak velünk egyre többet.”

A súlyemelőkkel kapcsolatos sztereotípiák a sportág női képviselőit maszkulinnak bélyegzik, amely a szakirodalom szerint egyértelmű hátrány a médiareprezentáció mértékében. A súlyemelőkhöz visszatérve idézzük olimpikonunk véleményét:

„Nagyon számít a külső, én sosem fogok egy női magazin címlapjára kerülni. És tőlünk még sosem emeltek ki soha senkit azért, mert csinos. Pedig nálunk is vannak 48 kilós versenyzők, aki ha elmegy civilben egy közönségtalálkozóra, mindenkit meglep, hogy nem egy nagydarab, férfias jelenség, hanem igazi nő. Egyébként szerintem más sportágban kiemelik, aki csinos, és a férfiaknál is számít, akárcsak az élet más területein.”

A versenyzőnők több mint fele egyébként nagyon fontosnak tartja az attraktivitást, mely amellet, hogy vonzza a média figyelmét, magabiztosságot kölcsönöz a nőknek és férfiaknak, illetve segítheti a támogatók, szponzorok megnyerését is.

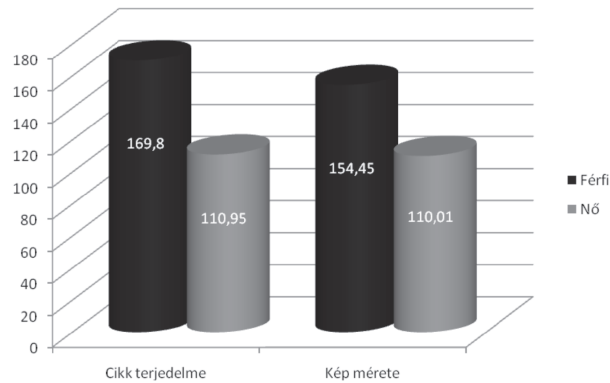
A csinos vagy éppen kevésbé attraktív sportolók vizuális megjelenítése a sajtóban a cikkekhez kapcsolódó fotókon történik. Ezeket az elemzés során természetesen külön vizsgáltuk, mennyiségét és terjedelmét napilaponként és nemenként is analizáltuk. Csakúgy, mint a cikkek esetében, a fotókat tekintve is tartalomelemzés mutatta meg a valós helyzetet. A kódolás során a képeket négy kategóriába soroltuk aszerint, hogy csak nőt, csak férfit, mindkét nemet együtt (vegyes), vagy egyéb, nemhez nem köthető témát (pl. létesítmény) jelenít meg. Az adatok alapján 2004-ben a képek 62,41%-a férfiakról szólt, 21,09%-a nőkről, 3,91%-ban közösen szerepeltek a fotón, míg a képek 12,59%-ban nemi tekintetben semleges témát tartalmaztak. 2005-ben 82,03%-ban szólt a férfiakról, 15,10%-ban a nőkről, 1,30%-ban mindkettőről illetve 1,56%-ban egyéb témáról a kép.

A cikk, illetve a kép terjedelme és a nem összefüggését kétmintás t-próbával vizsgáltuk meg. Eszerint a férfi cikkek átlagos mérete nagyobb mint a női cikkeké ($F=23,738$, $df=1955$, $t=4,384$, $p<0,001$). A képek terjedelme esetén az eredmény hasonló, tehát a férfi képek átlagban nagyobbak, mint a nőkről szóló képek ($F=15,130$, $df=704$, $t=2,724$, $p<0,001$). Az egyes csoportokhoz tartozó átlagértékeket mutatja a következő ábra. A mintába az összes (tehát a 2004-es és a 2005-ös) cikk illetve kép is bekerült (5. ábra).

A sportolónők fotókkal kapcsolatos véleményének feltárása során egymástól meglehetősen eltérő vélemények fogalmazódtak meg a különböző sportágak képviselői részéről. Az egyik végletet- már nem is meglepő módon- a súlyemelők és a vízilabdások képviselték.

„Minket mindig csak sportolás közben fotóznak, és soha nem jelenítenek meg bennünket úgy, mint nő. Amikor emelem a súlyt, nem vagyok egy szép látvány, mégis ha

valami, akkor az a fotóm fog bekerülni a lapba. Mi még a bulvárlapban is csak sportolóként jelenünk meg...

5. ábra A 2004 és a 2005-ben megjelent cikkek illetve képek átlagos mérete (cm²) a társadalmi nem megoszlásban

„Rólunk nem a legelőnyösebb képeket teszik be, pedig a jobb akcióképekkel talán fel lehetne kelteni az érdeklődést. A legnagyobb szenzáció az a fotósoknak, ha kiesik a mellünk az úszódresszből. Na az tuti címlap...”

A röplabdázók is úgy gondolták, hogy sokszor a kevésbé előnyös képeket teszik be a sportolóról, de a csinosabbakat többet fotózzák. A kézilabdázók is hasonló véleményen voltak, éppen ezért jó ötletnek tartják, ha a bulvárlapok vagy egyéb magazinok csinos ruhákban, szép frizúrával és kisminkelve is bemutatják őket, a nőket.

A „Kurnyikova-effektus” -nem véletlenül - leginkább a teniszezők véleményén érződött.

„A mi sportunkban egy szint után sokkal fontosabb a csinosság, mint az eredmények, van olyan sportszergyártó cég, aki nem is ad olyannak ruhát, aki nem csinos. Ma már kisebb szoknya, nagyobb dekoltázs, ez a trend. A fiúknál a külső nem annyira számít, ott inkább az a fontos, hogy az illető jól bánjon a médiával. Egyébként a Kurnyikova még ebben is jó volt. ”

„A Kurnyikova óta megerősödött ez az egész, lehet, hogy ez annak az ellensúlyozása, hogy nálunk is egyre több a férfias jelenség...Mert ma már az eredményességhez kell valami férfias. Szóval szerintem a Kurnyikova jót tett a női tenisznek.”

A vívók szerint is nagy előnyt jelent az attraktivitás:

„A nőknél ez nagyon fontos, mert azt a média felkapja, és az is biztos, hogy két egyforma eredmény esetén a csinosabbik képét teszik az újságba. A fiúknál nem ez az elsődleges, szerintem viszont egy komoly pluszt ad.”

„Mi ugye sisakban vagyunk, esetleg bulvárlapban jelenünk meg civilben, sisak nélkül. De volt már olyan, hogy csináltattunk magunkról civil ruhás fotókat, smink meg minden, de nem mentünk vele sokra, pedig bízunk benne, hogy hátha jobban felfigyelnek ránk.”

A sportolónőket szívesen mutatják be férfimagazinok oldalain is. Az athéni olimpia előtt egy ilyen lap a szépségüket kihangsúlyozó képsorozatot készített kiválasztott versenyzőnőkről, ebben a fotózásban interjúalanyaink közül többen is részt vettek. Számos sportolónő bájaik kiemelését elsősorban azzal magyarázta, hogy a sport híradások főleg férfiaknak szólnak, s nekik szeretne ezzel kedvezni a média.

Szabályozás

A nemek, elsősorban pedig a nők sportjának helyzetét és jövőjét messzemenőig meghatározhatják azok a kormányzati intézkedések, amelyek elsődleges célja a terület fejlődésének elősegítése. Ezek aztán később nyilván a média általi megjelenítés mennyiségét is pozitívan befolyásolhatják. Ilyen volt pl. az Amerikai Egyesült Államokban az 1972-ben hozott *Title IX*, amelynek céljaként a nemek egyenlőségének biztosítását jelölték meg az állami oktatási intézményekben. A törvény kiterjedt a sportéletre is, ahol elsősorban a fiúk és lányok egyenlő sportolási lehetőségeit kellett megteremtteni.

Az 1990-es évek elejétől fokozatosan egyre gyakrabban, majd konkrétan 1994-ben Brightonban a Sport Világtanács által rendezett nemzetközi konferencián került először szóba, hogy milyen teendők szükségesek a női sportvezetők számának emeléséhez a különböző nemzeti és nemzetközi sportszervezetekben, sportegyesületekben. A kvótarendszer bevezetése azonban számos országban nagy nehézségekbe illetve ellenállásba ütközött.³

Magyarországon a 2000-es évben megszületett „Törvény a sportról” kvótát szabott meg a sportszervezetek számára a női tagok arányával kapcsolatban, ennek gyakorlati megvalósulása azonban – ahogy gyakran más, alapvetően jól induló rendelkezésé – elmaradt. A sportról szóló 2004. évi I. törvényből ezt a rendelkezést ki is vették. Meg kell azonban említeni, hogy a Magyar Olimpiai Bizottság keretein belül 1999 tavasza óta működik a „Nők a sportban” Állandó Bizottság. Sokan azzal vádolják az ilyen jellegű intézkedések fogantatóit, hogy ez nem más, mint pozitív diszkrimináció, de a korábbi nemzetközi tapasztalatok azt mutatták, hogy igazi változás sokszor csak így érhető el bizonyos területeken.

Hazánkban a 2000. november 15-én tartott Nők a Sportban – I. Országos Konferencia a Nők Sportjáról megrendezésének célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a nők sportolásának az egészségmegőrzésben, illetve a sportnak a társadalmi esélyegyenlőség biztosításában betöltött kiemelkedő szerepére. A Konferencia ajánlásokat is tett a nők sportjának fejlesztése érdekében, melyek között szerepeltek médiára vonatkozó passzusok. Ezek szerint kívánatos, hogy

3 Nők a magyar sportban, 2003. A Magyar Sportmúzeum kiállítása. A TFSE Birkózó Szakosztálya és a Testnevelési és Sportmúzeum kiadványa, Budapest. 131.

- A média fogadja el, és saját eszközeivel népszerűsítse a lányok és nők sportolásának fontosságát és annak példamutató és értékadó szerepét;
- Jelenítse meg széleskörűen a lányok és nők szabadidő- látványsportban elért eredményeit a sport minden korosztályában, minden szintjén;
- Tegyen külön erőfeszítéseket annak érdekében, hogy minél több női médiaszakember vehessen részt képzésben, valamint kapjon lehetőséget és helyezkedhessen el a területen;
- Garantáljon a sportmédia területén dolgozó nők részére biztonságos, kultúrált és befogadó környezetet, mely mentes minden előítéllettől és megkülönböztetéstől;
- Jelenítse meg a hölgyek eredményeit objektíven a sportteljesítmény, az akció kiemelésével, és tegye ezt úgy, hogy közben elvonatkoztat az érzelmi megnyilvánulásoktól, és az eredményt elérő hölgyek esztétikai, külső megjelenésétől.⁴

Az újságíró szakma már az 1990-es években reagált a női újságírók helyzetének és a nők megjelenítésének problémáira, nem egyértelmű azonban, hogy ez mennyiben terjedt ki a sportsajtó speciális területére. Abból a célból, hogy erre a kérdésre választ kapjunk, a sportújságírókkal készített interjúk során szeretnénk volna megtudni, hogy a laptulajdonosok, főszerkesztők részéről hangzott-e el korábban olyan utasítás, amellyel a nemek reprezentációját kívánták valamilyen tekintetben szabályozni. Egyedül a *Blikk* munkatársai számoltak be ilyen intézkedésről:

„2004 októberében egy vezetésváltás során döntöttek úgy, hogy minden nap írunk kell női sportolóról. Azért akarták ezt, hogy ne legyen olyan kemény a sportoldal, legyen benne valami nőies, valami lágyság”

És hogy mi lehetett még a háttérben? Ez kiderült az újságíró további szavaiból:

„Próbálunk odafigyelni a női olvasók igényeire, mert biztos, hogy az olvasótábor többsége nő, a tavalyi focivébén alatt is volt egy olyan rovatunk, hogy 'Csak nőknek', ahol nemcsak női sportolókról írtunk, hanem voltak más témák is...”

Ez utóbbi vélemény meglátásunk szerint azt tükrözi, kettős célt szolgáltak ezek az intézkedések; egyrészt növelték a női sport arányát a sportrovatban, másrészt a feltételezett olvasói igényeket is kiszolgálták.

Gyártás

A szabályozás hatása a sajtótermékek előállítása során elsősorban a hírgyártás és hírválogatás folyamatában érvényesülhet; ezért voltunk kutatásunk során arra is kíváncsiak, hogy vajon a nemek reprezentációját tekintve milyen vezérelvek irányítják a sportújságírókat.

4 Nők a Sportban – I. Országos Konferencia a Nők Sportjáról. 2005. november 15. Az Ifjúsági és Sportminisztérium tájékoztató kiadványa.

Margit (2002) szerint az újságírás hagyományosan férfidominanciájú szakmának számít; nemcsak azért, mert a pályán folyamatosan csökken a nők aránya, hanem ami még fontosabb, férfiak foglalják el a meghatározó pozíciókat. Pontos adatok hiányában csak feltételezhető, hogy a sportrovatoknál tolódik el a nemek aránya leginkább a férfiak irányába. S hogy miért? A *Magyar Nemzet* rovatvezetője szerint:

„Ez mindig is egy férfias szakma volt, és még mindig megvan az a téveszme, hogy a sport egy férfias tevékenység: akik művelik azok is férfiak, akik vezetők, edzők, azok is férfiak, akik szurkolnak, azok is, meg akik tudósítanak róla, azok is. Ez szerintem nem férfisovinizmus, hanem ezt kimondva-kimondatlanul a nők is elfogadják, és kevésbé próbálnak sportújságíróként elhelyezkedni.”

Válasza egyébként sokkal többről is árulkodott, minthogy a nők nem igazán orientálódnak a sportújságírás irányába.

„Ha most itt kopogtatna egy kész, nagyon tehetséges, egy zseni sportújságíró, és azt mondaná, hogy itt szeretne dolgozni, ehhez és ehhez ért, én biztos azt mondanám, hogy nézd, ne haragudj, hát nő vagy, nem. Ha van a laboratóriumban két egyforma tehetséges férfi és női újságíró, és nekem kéne választanom, akkor biztos, hogy én a férfit választanám.”

A *Népszabadság* rovatvezetője szerint:

„Ha sok nő lenne, az nem biztos, hogy jó lenne, és abban sem vagyok biztos, hogy bizonyos sportágak tudósításában a nők ugyanúgy tudnának teljesíteni, mint a férfiak, például fociban...”

A két hagyományos közéleti lap sportrovatában összesen 11 újságíró dolgozik, mindannyian férfiak. A *Blikk*-nél a nemi arányokat tekintve már „jobb” a helyzet; a rovat 12 munkatársa között egy hölgy is található. A lap meginterjúvált férfi szakembere így kommentálta a férfiak és nők arányát:

„Az idősebb kollégák mindig azt mondták, hogy ez nem nőnek való, és ebben van is igazság. Folyamatos stresszel jár, hétvégén meg ahelyett, hogy a családdal lennél, sporteseményre mész. Ezt megsínyli a magánéleted is, nem véletlen, hogy a sportújságírók több mint fele elvált, vagy külön él. Nehéz olyan társat találni, aki ezt tolerálja...”

S hogyan vélekedett erről a kérdésről az egyetlen női „csapattag”?

„Szerintem az a baj, hogy nehezen fér össze ez a szakma a magánélettel, mert nem mindenki viseli el, meg a család sem, ha az ember vasárnap nem otthon ül, hanem ki kell mennie egy Fradi focimeccsre. Nem tudom, mi lesz, ha majd szülök, mert én nevelni szeretném majd a gyerekeket.”

Érdekes módon az idézett sportújságíró a lapnál elsősorban fociról és technikai sportokról ír. Ezt így kommentálta:

„Lehet, hogy a hátam mögött mondják, hogy nő létemre miért pont én írok a fociról, de azt hiszem, az évek alatt bebizonyosodott, hogy értek hozzá. Egyébként én úgy érzem, szakmailag elismernek, mert kiemelt témákról írhatok, és egyenértékűként kezelnek.”

A sportrovatokban tehát férfiuralom van, és bár a *Magyar Nemzet* rovatvezetőjének kivételével a többieknek semmi kifogása nem volt az ellen, hogy nőkkel osszák meg a területüket, valójában azonban ezt korábban még ki sem próbálhatták.

Témánk szempontjából döntő jelentőségű volt a kérdés, hogy vajon milyen vezérelv alapján válogatnak a rovatokba a sporthírek tömegéből. Az újságírók egyöntetűen úgy válaszoltak, hogy az első és legfontosabb szempont a sportteljesítmény, valamint hogy a labdarúgás dominál. Szórakoztató napilapunk sportújságírója szerint ezért a hírválogatás vezérelve többlépcsős:

„A sportágakat elsősorban eladhatóság szempontjából lehet szelektálni. A média szempontjából kevésbé fogyasztható sportágakban elért sikereket a média sem tudja már „túllihegni”, hiszen az, hogy egy sportág világbajnokságán 8-10 aranyérmet szerzünk, lásd kajak-kenu, az már az embereket sem érdekli annyira, mert ’gyanús’. Ugyanakkor az eladható sportágakban kisebb sikernek is nagy hírverést csinálhatnak, ilyen például a tenisz. A sportolók szempontjából az eredményen túl az is fontos, hogy milyen gyakran jelenik meg más aspektusban például a kereskedelmi televíziókban. A harmadik tényező pedig mindenképpen a sportoló külseje...”

Elmondható tehát, hogy a „tradicionális magyar sportág versus világszinten népszerű sportág” probléma a sportújság berkein belül is gondot okoz a reprezentáció arányainak vonatkozásában.

Kevésbé tűnik problémásnak a nemek megjelenítésének kérdése, ugyanis azt a feltételezést, miszerint a sporthírek rovatba válogatásánál szempont lehet a nem, az újságírók mindannyian elutasították. Későbbi válaszaikból azonban kiderült, hogy elsősorban a csapatjátékok megjelenítésének hierarchiájában és mértékében mégis szerepet játszhat ez a tényező.

„Csapatsportágakban, ha a férfi szakággal vetekedhet a női, akkor ebben első helyre a kézilabdát teszem. Itt az emberek jobban szeretik a női válogatottat, mint a férfit, ki is vannak a szövetségben, hogy ez hogy lehet...A második helyre teszem a kosárlabdát, bár szerintem a férfi szakág alatt van a női, a röplabdát nem ismerem. A női vízilabdáról csak annyit, hogy a felnőtt női válogatottat a serdülő fiú csapat agyba-főbe veri, a többit meg nem tudom komolyan venni. Ilyen, hogy női hoki, számomra nem létezik...” (a *Magyar Nemzet* munkatársa)

Ezt követően annak feltárására törekedtünk, hogy vajon a sportoló külseje, attraktivitása játszik-e valamilyen szerepet a megjelenő fotók válogatásánál. Érdekes, hogy a *Magyar Nemzet* munkatársai bizonyos fokig ellentétes véleményeket fogalmaztak meg; míg a rovatvezető szerint –bár a terjedelmi kötöttségek néha gátat szabnak-, igyekeznek férfi és női képet is betenni, a lap másik kollégája nem tudott arról, hogy van ilyen szerkesztési szempont is. Abban azonban egyetértettek, hogy a képeknél a

sportágspecifikus mozdulat, a dinamizmus kifejezése sokkal inkább fontos, mint a sportoló megjelenése. A *Népszabadság* újságírója szerint az a jó kép, ami eltér az átlagostól, és nem számít, hogy maga a sportoló hogyan néz ki rajta. Mindkét politikai napilapnál úgy gondolják, hogy ha a sportolói teljesítmény helyett az attraktivitás lenne a legfőbb képszelekciós szempont, akkor az egyet jelentene a bulvárosodással.

Nem jelentett számunkra nagy meglepetést, hogy a *Blikk* szerkesztőségében az előzőektől eltérő véleményeket hallottunk. Az természetesen ott is alapelv, hogy a cikk felépítésénél függjön össze a kép, azonban a női sportoknál már az is szempont, hogy lehetőleg a fotón egy csinosabb képviselője legyen látható.

„Ez a nőknél fontos, mert szeretik az olvasók az ilyeneket nézni, férfiaknál már nem annyira, de azért volt rá példa.” (a *Blikk* női munkatársa)

„A nőknél minél szexisebb legyen a kép, a Kurnyikova még ma is bármikor jöhet, és bár a férfiaknál a teljesítmény is kell, azért a nőket is érdeklik például a Beckham tetoválásai...” (a *Blikk* férfi újságírója)

A hagyományosan férfias sportágakban szereplő nőket – ahogy a korábbi interjúrészletekből is kitűnt – az újságírók meglehetősen negatívan ítélik meg. Egyrészt a sportteljesítmény szakmai értékét vonják kétségbe, illetve eleve alkalmatlannak tartják a nőket a magas színvonal elérésére (vízilabdázás, jégkorong); másrészt a nőiességet hiányolják a sportág képviselőiből (súlyemelés, birkózás). A sportrovatoknál dolgozók véleményformálásban illetve mindennapi munkarutinjában meghatározó, hogy identitása részeként hogyan definiálja és éli meg nőiességét, vagy férfiasságát.

Identitás

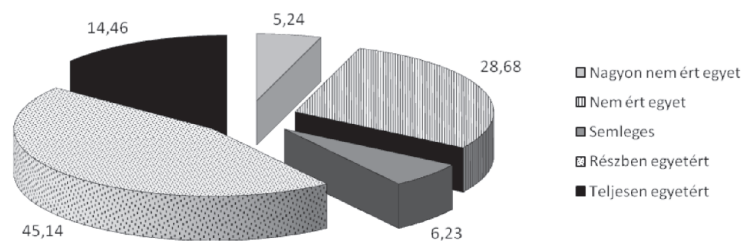
A „kódolás-dekódolás modell” kiemelt szerepet tulajdonít a közlő és a befogadó identitásának, melyet elsősorban azok nemzeti hovatartozása, rétegződésbeli helyzete, neme, szexuális irányultsága határoz meg. A sportújságírók, a sportolónők és az olvasók esetében elsősorban annak feltárására nyílt lehetőségünk, hogy milyen véleményeket fogalmaznak meg a női és a férfi sport egymáshoz viszonyított helyzetéről, ezek értékeiről. Emellett arról is ismereteket gyűjtöttünk, hogy mennyire tartják megőrizhetőnek a feminitást a nők versenysportolói, illetve a sportújságírói szerepkörében.

Az olvasók mintegy 60%-a a survey vizsgálatban részben vagy teljesen egyetértett azzal a kijelentéssel, hogy a nők sportja a férfiakéval egyenértékű. Ugyanakkor a válaszadók durván 35%-a ezt nem így látja (6. ábra).

Az újságíróknak nem tettünk fel ezzel kapcsolatban konkrét kérdést, mégis egyéb válaszaikból meglehetősen pontosan sikerült véleményüket megismernünk. Elsőként a *Népszabadság* rovatvezetőjét idézzük:

„Nálunk sok tenisz van, de az már megint más, hogy mi a véleményem a női meg a férfi teniszről... A női tenisz cirkuszi szinten van a férfi teniszhez képest. De a női korszárdöntő is katasztrofális volt, ugyanaz a helyzet, mint a tenisznél.”

A Magyar Nemzet újságírója szerint az egyéni sportágakban a nők is lehetnek akkora sztárok, mint a férfiak, de csapatsportokban elsősorban a férfimérkőzések dinamikusabbak, és ebből adódó látványossága hátrányba hozza a nőket.

6. ábra „A női sport a férfiakéval egyenértékű” kijelentés megítélése az olvasók körében

A Népszabadság munkatársa szakújságíróként csak a fociról ír. Véleménye szerint a világon mindenhol a labdarúgás dominálja a sportsajtót, ami már eleve hátrányba hozza a nőket. És hogy mit gondol a női fociról?

„Sokra tartom, mert szerintem a női foci nemzetközi felemelkedése azt jelenti, hogy egyre több nő kapcsolódik bele, és ez hatással lenne a férfi futballra is. A nők felismernék, hogy foci nélkül nehéz élni, és ezzel az utolsó bástya is ledőlne a labdarúgás előtt.”

Az újságírók férfias sportágak női képviselőivel kapcsolatos véleményét már korábban is idéztük, amelyekből egyértelműen kiderült azok elutasítása:

„Én vaskalapos vagyok, és azt mondom, hogy mit akarnak ezekben, ezek a férfiaké, de szerintem ezek azért tradicionálisan férfi sportágak, mert igazából a férfiember fizikumra kell hozzá. Olyan, mint az uránbányászat, a nők nem igazán alkalmasak rá. Gyakran küzdök ez ellen, de hiába, mert olyan irracionálisan van benne az emberben, hogy azt racionális érvekkel, meg tervekkel nem lehet megváltoztatni...” (a Magyar Nemzet rovatvezetője)

A lap másik kollégájának sem sokban tér el a véleménye a kérdésben.

„Én ilyenektől, hogy női bokszt meg súlyemelés, egyszerűen riadok, mert ez nem fér össze a nőiességgel.”

A Népszabadság munkatársai is egyöntetűen nyilatkoztak, a rovatvezető meglehetősen határozottan foglalt állást.

„Szerintem eleve a sport nem tesz jót a nőknek, nézd meg a bőrüket, hogy milyen. A kozmetikus feleségem azt mondja, hogy 'vagy sportolunk, vagy szépek vagyunk', és én ezt osztom is. De láttam én már szakállas súlyemelőt, vagy kérdezze meg, hogy tíz női kézilabdakapusból kilenc miért homoszexuális... Ezek a nők, ha lenne partnerük, akkor nem állnának ki, hogy mellbe verjék, meg dobálják őket. Szerintem ez szélsőséges viselkedés, nem tartom egészségesnek. De egy nő nem is tudja úgy elsajátítani a bokszot, nem erre működnek. Ott van nekik a ritmikus gimnasztika meg a műugrás, az nekik jó, nem kell csinálni mást.”

Az újságírók véleményében azért némi szolidaritásra leltünk:

„Nincs negatív véleményem róluk, mert én ugyanolyan vagyok a saját területemen, én is egy férfias szakmában dolgozom, úgyhogy menjenek, csinálják...”

De vajon hogyan vélekednek a női sportújságírókról férfikollégáik? És mennyire tudnak ebben a férfiuralmi környezetben nők maradni? Miután csak a *Blikk* szerkesztőségében nem homogén a stáb a nemi összetételt tekintve, ott kérdeztük először a férfi újságírót a női kollégájáról, majd fordítva.

„Azért került ide a N., mert azt mondta a vezetés, hogy kell egy nő a sportrovatba, aki női fejjel tud gondolkodni, és tud olyan témákat kitalálni, ami egy nőt érdekel. Egyébként szakmailag teljesen egyenértékűként kezeljük, sőt, tud olyan információt hozni, amit nekünk nem mondanak el, de egy nőnek igen. Ugyanis egy nőnek sokszor könnyebb kapcsolatot teremteni a sportolókkal, sportklubokkal, de persze nem minden sportágnál van ez így. Főleg kényes, magánéleti témában nyílnak meg neki könnyebben.”

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mennyire tartja kollégáját nőiesnek.

„Hát, nagyon aranyos, de férfiasodni kellett neki, ha nem így lenne, nem is élne meg. Én mindig rá is szólok, ha például káromkodik. Egyébként sokkal érzékenyebb, mint egy férfi, hamarabb a szívére veszi a dolgokat, hamarabb is megsértődik, mint egy férfi, de ez tényleg abból adódik, hogy nő. Lelkileg is kevesebbet bír elviselni, mint egy férfi, de az átlagos nőhöz képest sokkal nagyobb a tűrőképessége ebben a férfiközegben. Vezetőnek sem tudnék egyébként nőt elképzelni, mert más a lelkiviláguk, és nem tudnák a konfliktusokat felvállalni.”

És hogy mit tart magáról és férfikollégáiról a sportújságíró?

„Én itt jól megvagyok a fiúkkal, jó a társaság, mondjuk az igaz, hogy mint egyedüli nő nehezen tudom megvívni néha a kis csatáimat, ha valamiről vitázunk. Lehet, hogy többet kellett bizonyítanom, de ez minden területen így van, ahol a férfiak dominálnak. És én nem érzem annak hátrányát, hogy nincs másik nő a rovatnál, mert ahol több nő dolgozik, ott mindig valami féltékenységek vannak. Én egyébként nőiesnek tartom magam, bár szedtem fel férfias tulajdonságokat. Az elején kaptam megjegyzéseket a lelkivilágom miatt, de ebben már megedződtem. Ezek is inkább építő, mint bántó jellegűek voltak. Szabadon dönthetek, hogy miről írok, és elismernek.”

A *Blikk* újságírója tehát pozitívan ítélte meg a helyzetét, és másik női riportalanynak sem panaszkodott, rovatvezető-helyettesként számára a legnagyobb problémát nem férfikollégái, hanem hivatása és az egyéb női szerepek szinte megoldhatatlannak tűnő összeegyeztetése jelenti. A karrierizmus őszinte bevallása szerint a férfiakra őrá is átragadt, és ez aztán akarva-akaratlanul magával sodorta.

A két „nőmentes” szerkesztőségben megkérdeztük, hogy vajon okozna-e véleményük szerint valamilyen változást, ha egy csinos női munkaerő jelenne meg a színen. Az egyik lap munkatársai részéről egy kevésbé határozott „nem” volt a válasz, a másik újság rovatvezetője viszont bővebben kifejtette álláspontját.

„Bombázó ne legyen, aki idejön, az kizáró ok! Anno egy másik újságnál dolgoztunk, és amikor csak egy titkárnőt akartunk felvenni, akkor én meg egy kollégám rostitunk, de az egy alapelv volt, hogy ne hogy bombázót vegyünk fel, mert itt dolgozik 8-9 srác, nem kell őket meghülyíteni, nem kell, hogy elkezdjenek viselkedni, nem hiányzik egy plusz felesleges feszültségforrás. Inkább egy vagány, kommunikatív, férfias karaktert tudok elképzelni, aki olyan egyívású velünk...”

Úgy tűnik tehát, hogy valóban sok minden át kell venni a maszkulin jellemzőkből annak a nőnek, aki a sportújságírás közegébe – vagy egyéb más férfiuralmi területre bemenéskedik. Erről talán azok tudnának többet mesélni, akik – talán éppen ezért – idő előtt elhagyták ezt a pályát.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásunkban arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk a sportoló nemek sajtó általi reprezentációjának hazai jellemzőit. Vállalkozásunk céljának nemcsak a sportsajtó egy szegmensének gender szempontú, kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzését, hanem egyben a napilapokat „fogyasztó” olvasók, a hírgyártó és szelektáló újságírók, illetve a sport hírekben szereplő sportolónők véleményének megismerését is tekintettük.

Feltételezésünk, miszerint a női sportolók alulreprezentáltak férfitársaikhoz képest a sportsajtóban, igaznak bizonyult. A két hagyományos közéleti, valamint a legnépszerűbb magyar bulvár napilap sporttartalmú cikkeinek kvantitatív elemzése egyértelműen a férfiak sportjának nagyobb arányú megjelenítését mutatta. A sporttémájú fotók esetében a nemek reprezentációjának aránya nem a cikkek terjedelmének arányával azonosan alakult. A fotók átlagos méretét tekintve elmondható, hogy ebben a nők szempontjából jobb arányokat találtunk, mint a cikkek méretének hasonló jellegű összehasonlítása során. Az olimpiai tudósításokban is javult a nők sportjáról szóló cikkek aránya, kiegyenlítődéssről azonban nem beszélhetünk.

A kutatást megelőzően úgy gondoltuk, hogy a női élsportolók sportsajtó általi megjelenítésük arányát jobbnak ítélik a valóságnál. Hipotézisünk igaznak bizonyult, a velük készített interjúk során ugyanis a nők szempontjából jelentősen kedvezőbb arányokat feltételeztek. Az olvasók is hasonló véleménnyel voltak, és egyenlőbbnek ítélték meg a nemek bemutatásának arányát a valóságnál.

A sportújságírókkal készített félstrukturált interjúk során bebizonyosodott, hogy a sportszerkesztőségek „férfiuralmi területek”, ahol a női sport a férfiak sportjához vi-

szonyított negatívabb megítélése befolyásolja a hírszelekciót. A férfi sportújságírók számos tekintetben alsóbbrendűnek ítélték meg a nők sportját, s ezzel hátrányos helyzetben tartják annak reprezentációját is. Emellett mindhárom napilap hírszelekciójában a férfi labdarúgásról szóló hírek és tudósítások prioritást élveznek, a bulvárlap pedig ezenfelül az elsősorban férfiak által üzött, világviszonylatban rendkívül népszerű sportok –úgy mint ökölvívás, autósport- prezentációjának preferenciáját is hirdeti. Mindezen tényezők, illetve a férfias sportok női nem általi művelésének elutasítása nem teremt kedvező környezetet a nők sportjának nagyobb arányú megjelenítéséhez.

A kvantitatív és kvalitatív eredményeinket összegezve arra a következtetésre jutottunk, hogy hazánkban a nemek sportjának média általi bemutatása illeszkedik abba a nemzetközi trendbe, mely a nők sportjának alulreprezentáltságát jelzi. Ezáltal elmondható, hogy a nők –csakúgy, mint a társadalmi élet számos egyéb területén – a sportmédiában is hátrányban vannak, mely azonban nincs összhangban sportbeli teljesítményeikkel. Sokan azzal magyarázzák a nemek média általi megjelenítésének különbségeit, hogy jóval több férfi sportol, mint nő, ami nyilván megfelel a valóságnak, de gondoljunk csak arra, hogy a női versenyzők aránya a legutolsó ötkarikás játékokon már megközelítette 40 %-ot. A 2004-es athéni olimpián a nyolc magyar első helyezésből ötöt hölgyeink szereztek, és még így sem érte utol a róluk szóló tudósítások mennyisége a férfiakét. Jó lenne ezt a tendenciát megváltoztatni, mert feltehetően minden tekintetben további pozitív hatást gyakorolna a nők sportjára.

IRODALOM

- Bachmann, A. (1998): Wie eine Katze schmiegt sie sich an, an die Hochsprunglatte: Geschlechterdifferenz in der Sportbrichterstattung. PhD-thesis, University of Salzburg.
- Birrell, S.–Theberg, N. (1989): Ideological Control of Women in Sport. In Birrell, S.–Cole, C.L. eds.: *Women, Sport and Culture*. Champaign, IL: Human Kinetics, 241–359.
- Bernstein, A. (2002): Is It Time for a Victory Lap?: Changes in the Media Coverage of Women in Sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 37(3–4): 415–428.
- Bodnár, I. (2003): Társadalmi diskurzus a női sportról a múlt század első felében. In Földesiné Sz. Gy.–Gál A. szerk.: *Sport és társadalom*. Budapest: MSTT.
- Brown, P. (1994): The Containment of Women in the Australian Sporting Press from 1880–1990. *The ACHPER Healthy Lifestyles Journal*, 1: 32–44.
- Bryant, J. (1980): A Two-year Selective Investigation of the Female in Sport as Reported in the Paper Media. *Arena Review*, 4: 32–44.
- Crossman, J.–Hyslop, P.–Guthrie, B. (1994): A Content Analysis of the Sports Section of Canada's National Newspaper with respect to Gender and Professional/Amateur Status. *International Review for Sociology of Sport*, 29: 123–132.
- Daddario, G. (1994): Chilly Scenes of the 1992 Winter Games: The Mass Media and the Marginalization of Female Athletes. *Sociology of Sport Journal*, 11: 275–288.
- Duncan, M.C.–Messner, A.M. (1994): *Gender Stereotyping in Televised Sports: A Follow-up to the 1989 Study*. Los Angeles: Amateur Foundation of Los Angeles.
- Duncan, M.C.–Messner, M.A.–Williams, L.–Jensen, K. (1990): *Gender Stereotyping in Televised Sports*. Los Angeles, CA: Amateur Athletic Foundation of Los Angeles.
- Dunning, E. (2002): A sport, mint a férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. *Korall*, 7–8(március): 140–154.
- Dunning, E.–Sheard, K. (1979): *Barbarians, Gentlemen and Players*. Oxford.

- Dyer, R. (1993): *The Matter of Images: Essays on Representations*. London: Routledge.
- Eitzen, S.–Baca Zinn, M. (1989): The Deathletization of Women: The Naming and Gender Making of Collegiate Sport Teams. *Sociology of Sport Journal*, 6(4): 362–370.
- Elueze, R.–Jones, R.L. (1998): A Quest for Equality: A Gender Comparison of the BBC's TV Coverage of the 1995 World Athletic Championship. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 7(1): 45–67.
- Fasting, K.–Tangen, J. (1983): Gender and Sport in Norwegian Mass Media. *International Review of Sport Sociology*, 1: 61–69.
- Goffman, E. (1976): *Gender Advertisement*. New York: Harper és Row.
- Hadas, M. (2003): *A modern férfi születése*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Hall, A. (1996): Feminism and Sporting Bodies. *Essays on Theory and Practice*, 30–34.
- Hall, S. (1997). The Work of Representation. In Hall, S. ed.: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Open University Press–SAGE, 1–7.
- Han, J.Y. (2003): Gender Representation in Television Sports Show: A Comparison of ESPN Sportscenter with KBS Sports News. Daegu, Universiade Conference Proceedings, 592–598.
- Hargreaves, J. (1994): *Sporting Females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sport*. London: Routledge.
- Harris, J.–Clayton, B. (2002): Femininity, Masculinity, Physicality and the English Tabloid Press: The Case of Anna Kournikova. *International Review for the Sociology of Sport*, 37(3–4): 397–414.
- Hayes, L. (2002): The Panopticon. In GPSports [elektr. dok.] 2003. január [2007.06.25.] <http://www.gpsports.com>
- Lenskyj, H.J. (1998): 'Inside Sport' or 'On the Margins'? Australian Women and the Sport Media. *International Review for the Sociology of Sport*, 33(1): 19–32.
- Lumpkin, A.–Williams, L.D. (1991): An Analysis of 'Sport Illustrated' Feature Articles, 1954–1987. *Sociology of Sport Journal*, 8: 16–31.
- Margit, P. (2002): A nők reprezentációja. *Médiakutató*, 3: 81–96.
- Mathesen, H.–Flatten, K. (1996): Newspaper Representation of Women Athletes in 1984 and 1994. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 5(2): 65–83.
- Mc Quail, D. (2003): *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest: Osiris.
- Menzies, H. (1989): Women's Sport: Treatment by the Media. In Dyer, K. ed.: *Sportswomen towards 2000: A Celebration*. Adelaide: Hyde Park Press, 220–231.
- Messner, D.–Sabo, D. (1989): *Sport, Men and the Gender Order: Critical feminist Perspectives*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Molnár, Gy. (1998): A nemek reprezentációja a magyarországi nyomtatott médiumokban. *Magyar Edző*, 4: 24–26.
- Mosse, G.L. (2001): *A férfiaságnak tüköre. A modern férfieszmény kialakulása*. Budapest: Balassi.
- Pirinen, R. (1997): Catching Up with Men? Finnish Newspaper Coverage of Women's Entry into Traditionally Male Sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 32(3): 239–250.
- Pringle, R.–Gordon, S. (1995): A Content Analysis of Western Australian Print Media Coverage of the Commonwealth Games with particular reference to Gender Differences. *The ACHPER Healthy Lifestyle Journal*, Winter: 4–8.
- Quintillan, Gh. (2000): Alice Milliat and the Women's Games. *Olympic Review*, XXVI–31 (February–March): 27–32.
- Snow, R.P. (1983): *Creating Media Culture*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Szabó, A. (2001): Men versus Women in the Sports Media: Fair Play? In Ruskin, H.–Lämmer, M. eds.: *Fair Play: Violence in Sport and Society*. The Cossell Centre for Physical

- Education, Leisure and Health Promotion, The Hebrew University of Jerusalem, Israel, 158–175.
- Theberg, N.–Cronk, A. (1986): Work Routines in Newspaper Sports Departments and the Coverage of Women's Sports. *Sociology of Sport Journal*, 7: 195–203.
- Toohey, K. (1997): Australian Television, Gender and the Olympic Games. *International Review for Sociology of Sport*, 32: 19–29.
- Valgeirsson, G.–Snyder, E. (1986): A Cross-cultural Comparison of Newspaper Sports Sections. *International Review for Sociology of Sport*, 21: 131–140.
- Vigorito, A.J. (1998): Marketing Masculinity: Gender Identity and Popular Magazines. FindArticles. [elektr. dok.] [2003.11.07.], .
- Wensing, H.E.–Bruce, T.(2003): Bending the Rules. Media Representation of Gender During an International Sporting Event. *International Review for the Sociology of Sport*, 38(4): 387–396.